

דף ק

והאמר רבי ירמיה א"ר יוחנן... הלכה כר' יהודה בערב הפסח והלכה כר' יוסי בערב שבת...
בהפסקה. לפרשב"ם מפסיק בערב פסח בעקירת שלחן כשחשיכה [ויש מפרשים אחרת, כדלהלן בע"ב]. ויש לבאר טעם החילוק בין ליל פסח לשאר שבתות לענין הפסקה בעקירת שלחן ובברכת המזון, הלא בין כך המצה כבר לא תאכל לתאבון. ואם משום כבוד מצות מצה הצריכו לקבוע עליה סעודה חדשה, הלא אמרו (מ) בצקן של נכרים ממלא אדם כרסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה – הרי שאין צריך לקבוע סעודתו על מצת מצוה.
 ויתכן כשם שמצינו שמצוה לאכול כל סעודתו בהסבה, שכל אכילות הלילה הזה ראויות לבוא דרך חירות וכבוד, כך הצריכו לעשות היכר סעודה זו תהא מיוחדת ולא המשך של סעודת חול.
 גם יתכן שהואיל ותקנו ארבע כוסות על הסדר, אין לשנות מן הסדר ולברך כוס ראשונה על ברכת המזון ולאחריה כוס של קידוש (כשם שעושים לרבי יוסי). ואמנם לפי טעם זה היה די ב'פורס מפה ומקדש' אלא שרבי יוחנן סובר שאין לעשות כן, שהרי רבי יהודה ורבי יוסי שניהם אינם סוברים פריסת מפה וקידוש כלל.

'מפסיקין לשבתות. דברי רבי יהודה.' כלומר צריך להפסיק הסעודה ולברך ברכת המזון (ראשונים). ואין די שיפסיק לאכול ויקדש עתה וימשיך את סעודתו לאחר הקידוש – כי הסעודה צריכה שתהא באה כ'סעודת שבת', וגם הקידוש צריך שיהא הפותח והקובע את הסעודה, לפיכך מוכרח הוא – לדעת רבי יהודה – לסיים סעודה ראשונה ולקדש על סעודה שניה (עפ"י 'שעורים לזכר אבא מר' ח"ב קיב).
 ורבי יוסי סובר שהעיקר שיאכל בשבת ואין צריך שם 'סעודת שבת' דוקא [שלא משמע שמלבד זה יעשה שלש סעודות]. ויתכן שהולכים הם בשיטתם לענין התחלת אכילה; לרבי יהודה סעודת שבת חמירא וקובעת שם לעצמה, לכך אסר לאכול מקודם, בדומה למצה. ולר' יוסי לא חמירא. ולפי"ז אתי שפיר מדוע נוקטים שלכתחילה יש להמנע מלאכול במנחה, הגם שאין משמע כן מפשט דברי רבי יוסי 'הולך ואוכל' – כי לדידן דנקטינן כשמואל בסמוך שפורס מפה ומקדש, הרי שמחמירים כרבי יהודה עכ"פ לענין לכתחילה שיקדש הגם שאינו מפסיק בעקירת שלחן, וה"נ לכתחילה ראוי שלא לאכול מקודם.
 ויש לציין לדברי הגר"א בבאורו (או"ח תקפא, ג) שהביא מקור לכך שמפסיקים מלתקוע בשופר בערב ראש השנה – מפסחים ק. והכוונה שעושים הפסק בין סעודת הרשות לסעודת מצוה, והכי נמי בתקיעות מפסיקים בין תקיעות רשות לתקיעות מצוה. אך נראה שגם כשאכלו סעודת מצוה מבעוד יום מפסיקים להיכר סעודת שבת כנ"ל. והמקור מכאן הוא רק לעיקר הדבר שצריך להפסיק כדי לעשות היכר למצוה.

'אמר לו רשב"ג לרבי יוסי: ברבי, רצונך נפסיק וניחוש לדברי יהודה חברנו.' משום שרבי יהודה היה אוכל עמהם והפסיק אכילתו כדי לברך, חשש רשב"ג לכבודו שלא יהו הם אוכלים והוא מפסיק.
'אמר לו: בכל יום ויום אתה מחבב דבריי לפני רבי יהודה ועכשיו אתה מחבב דברי רבי יהודה בפני, הגם לכבוש את המלכה עמי בבית' – כלומר, הרואים יטעו במעשיך ויקבעו הלכה כדבריו (בעל המאור ועוד).

התוס' (ד"ה מכלל) הביאו מרבנו יחיאל לפרש מכך שאמר רבי יוסי 'אין מפסיקין' משמע שבערב פסח מדובר, שהרי בשבתות מותר לשיטתו להתחיל אף לכתחילה. והקשה רעק"א הלא גם בשבת צריך להשיענו 'אין מפסיקין' משתחשך, שאז אסור להתחיל. ושם אסר רבנו יחיאל ש'מפסיקין' שאמר רבי יהודה היינו מבעוד יום. ומה שדקדקו התוס' מאותו מעשה שהיו מסובים שרק משקדש היום מפסיקין, י"ל שלגרת רבנו יחיאל לא היה רבי יהודה נוכח באותו מעשה [שאם כן מסתבר שלא היה נמנע ר' יוסי להפסיק]. ואמנם מבעו"י אין טעם לחוש לר' יהודה אליבא דר' יוסי, ורק משקדש היום סבר רשב"ג לחוש, וכעין שהחמיר שמואל על עצמו לפרשב"ם.

ולפי"ז יצא שבערב פסח אפילו התחיל לאכול בהתר, מפסיק בבוא זמן המנחה – לדעת רבנו יחיאל. ואין כן דעת הפוסקים. ויותר נראה לפרש דברי רבנו יחיאל עפ"י לשון התוספתא (ברכות ה,ג) וכן הברייתא דלהלן (קב). שנראה להדיא שקדש עליהם היום' לאו היינו משתחשך, ולא התיר ר' יוסי להמשיך לאכול אלא עד שתחשך ודלא כפירוש רשב"ם ודלא כהרמב"ן (קד:). [ויש לעיין לפי"ז שמא הולך רבי יוסי לשיטתו שביה"ש כהרף עין והיינו סמוך לחשכה, שעל כן אין להפסיק בתחילת השקיעה דעדיין יום גמור הוא. וערש"י ברכות ב: שפירש 'קדש עליו היום' היינו ספק חשכה. וכ"מ ברי"ף ובראשונים להלן קד:]. ומזה הוכיח הר' יחיאל שמדובר אף בערב הפסח, כי בערב שבת מותר להתחיל עד שתחשך ואין לומר 'אין מפסיקין'. ולפירוש זה, מה שאמר שמואל בסמוך 'אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי' – לא להכריע ביניהם בא אלא להקל על ר' יוסי שאפילו לאחר שתחשך אינו מפסיק אלא פורס מפה ומקדש, וכדעת חכמים שהביאו התוס'.

'ברבי' – כינוי לגדול הדור, חכם וחרף שבדורו. ומצינו כמה פעמים שנתכנה כן רבי יוסי, לפי שהיה גדול בדורו, שנימוקו עמו (ערש"י סוכה כו. וחולין קלז.).

יש מי שפירש המשמעות המילולית: נוטריקון 'אב רבי' והאל"ף נשמטת [כמו 'רבא' – רב אבא; רבין – רב אבין וכד' (הגהות ריעב"ץ יבמות קה.)]. ויש מי שפרש שהוא קיצור של 'בר רבי', [ולפעמים מופיע 'ברבי' ביו"ד, ומכאן שהמילה 'רבי' יש לקרוא בחזיריק תחת ה-ר', כמו שכתבו כמה מהמדקדקים. הרב בנציון הכהן, חוברת 'אור תורה' מרחשון תשנ"ב סימן ל). ויש מפרשים: 'מבית רבי'. כמה פעמים גם נמצא 'ברבי' בתור שמו של חכם ע' ברש"י מכות ה: חולין נב: וע"ע במצוין ביוסף דעת סוטה כט:

'הגם לכבוש את המלכה עמי בבית'. יש שפירשו שהיה זה המעשה בפורים שחל בערב שבת ולכך ישבו לאכול אז. ולכן הביא לו מקרא זה. [גם יש לרמוז: 'לכבוש את המלכה' – את ההלכה (כדרך שדרשו בשהש"ר 'שישים המה מלכות – מסכתות של הלכות'), שמא כשיראו אותך מפסיק, יקבעו הלכה כרבי יהודה]. אעפ"י שכתב מהרי"ל שלכתחילה יעשה סעודת פורים בערב שבת בשחרית, י"ל שאם חפץ מן המנחה לאיזה צורך, וכך יפה לו יותר מצד הסעודה – אין לו להימנע משום השבת, שמצות היום במשתה ושמתה כפי שמתאים לו יותר. [הנה כתב מגן אברהם שראוי שלא לאכול ביו"ט ראשון סעודה במנחה משום סעודת יו"ט שני. ובבאור הלכה בהלכות יו"ט כתב שאין הדבר ברור, ש"ל שלא הטריחוהו לצער עצמו בעיקר היו"ט משום יו"ט שני. ואילו בהלכות פסח הביאו בסתם. ויש לישב שלכתחילה אמנם ודאי ראוי לאכול מוקדם כדי שלא יצטרך לאכול מאוחר, וכמו לענין פורים, אבל אם נודמן שחפץ לאכול מן המנחה, וכגון בשבועות שהיום גדול – שפיר דמי לאכול משום מצות היום ולא להימנע בגלל יום טוב שני, וכנ"ל].

ובלא הכי אין כאן קושיא, שיש לומר שהתחילו קודם המנחה. או שהיו אנוסים מקודם.

'... אם כן לא נפסיק שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות'. מלשון 'אם כן' משמע שרק בגלל שר' יוסי מחה, קיים חשש שיקבעו הלכה לדורות (עתוס') אבל אילו היה מסכים מראש להפסיק, לא היה ניכר שמשום שהלכה כר' יהודה הפסיקו כי שמא מטעם אחר עשו כן או כדי שלא לבייש את ר' יהודה. ויש לשאול לפי זה מדוע לא נאות ר' יוסי להפסיק. וי"ל כי לפי שיטתו הרי זו ברכה שאינה צריכה לברך פעמיים ברכת המזון [ואה"נ יתכן ולא אכלו משום כבוד ר' יהודה].

ומפשטות הדברים משמע שרבי יהודה מברך ומביא השולחן מיד ואוכל שנית. ואין בזה חשש לברכה שאינה צריכה, כי כן מצות השבת. ולכאורה ה"ה לענין הרוצה לקיים סעודה שלישית לפני חצות כגון בער"פ, שנחשב צורך. ואפשר כיון שאפשר לסעודה שלישית באופן אחר, אין זה נחשב צורך לברך ומיד לאכול שוב, משא"כ כאן שחייב גמור הוא.

'אמר רב יהודה אמר שמואל: אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי אלא פורס מפה ומקדש'.

לפירוש רשב"ם, שמואל נקט לדינא כרבי יוסי אלא שבא להחמיר על עצמו קצת שלא יגמור סעודתו אלא יפרוס מפה ויקדש. וכיוצא בזה מצינו בכמה מקומות ששמואל הנהיג הורה הלכה למעשה להחמיר יותר מן הדין – ע' במצוין בשבת נד ובכורות נה:

(ע"ב) '... מאי מפסיקין, לאו לעקירת שולחן – לא, למפה'. אין להקשות מדוע לא פירש שמואל את דברי רבי יהודה 'מפסיקין' – למפה [וברש"י ורשב"ם לעיל נראה שממשמעות לשון ר"י למד זאת שמואל שמפסיקין בעקירת שולחן]. והלא שמואל עצמו נשתמש בלשון זו לענין פריסת מפה – הא ליתא, שהרי מבואר בבבליא להלן (קב.) שלרבי יהודה מברך ברכת המזון.

'(ושוין) שאין מביאין את השולחן אלא אם כן קידש, ואם הביא פורס מפה ומקדש'. יש מפרשים דלא כרשב"ם וכתוס', ש'הבאת שולחן' שהזכירו בסוגיא היינו התחלת אכילה, אבל אין הנידון כלל על פעולת הבאת השולחן, אם היא נעשית לפני קידוש או לאחריו. [ויש מפרשים הבאת שולחן – קרובי תכא, כי היכי דנתי תכא ביקרא דשבתא. וכבר ראיתי כל הדברים ההם והם יגיעים מהשיגם לדעת]. ואמרו 'ושוין' – רבי יוסי ורבי יהודה שאסור להתחיל באכילה לאחר שקידש היום קודם שיקדש (רמב"ן, ר"ן). או מדובר בערב פסח מבעוד יום, שמודה רבי יוסי שאין מתחילים לאכול אלא אם כן קידש כמו שאמרו לעיל. ואם הביא – כלומר התחילו לאכול – פורס מפה ומקדש (עפ"י ר"ה; רש"י בפירוש השני; תורי"ד).

פירוש זה דלא כדעת הרשב"ם שאם התחיל בערב פסח – פוסק בעקירת שולחן שכן פסק רבי יוחנן בערב הפסח כרבי יהודה, אלא די בפריסת מפה וקידוש משקדש היום כמו בשאר שבתות וימים טובים. וכן פסקו הר"ף הרמב"ן והרא"ש. לכאורה היה נראה שלדעת רשב"ם שפוסק בעקירת שולחן בערב פסח, צריך להפסיק כבר מבעוד יום, בזמן המנחה או בסמוך לה, שהרי לכאורה הטעם לחלק בין ערב פסח לשאר שבתות הוא רק משום מצות אכילת מצה לתאבון, ואם כן החילוק הוא רק בזמן ההפסקה ולא בצורת ההפסקה, עקירת שולחן או פריסת מפה. ואולם מדברי רשב"ם (לעיל בד"ה אמר לו) משמע שמפסיק משתחשך בעקירת שולחן שלא כבשאר שבתות שפורס מפה (וכן נראה מתוך דברי הר"ן בחדושי, בד"ה הלכה). וצריך לומר הטעם כנ"ל, שמשום חשיבות סעודת הלילה הזה וסדר הכוסות הצריכו סעודה חדשה.

כתבו התוס': אמנם מעיקר הדין הבאת השולחן צריכה להיות לאחר הקידוש כדי שתבוא הסעודה לכבוד השבת, אבל עתה שהשלחנות גדולים וקשה להביאם אחר קידוש, שלא להפסיק כל כך בין קידוש לסעודה, אנו רגילים לפרוס מפה ולקדש [נראה שאין כוונתם לשיהיו זמן בהבאת השולחן אלא כיון שאין הדרך להזיז השלחנות שלנו, אם יעשה כן נראה הקידוש מנותק מהסעודה].

וכן הוא המנהג הרווח, שהחלות מונחות על השולחן לפני הקידוש ומפה פרוסה מעליהן. ואולם יש סוברים שגם כיום נוהגים שלא להביא החלות אלא לאחר הקידוש (ע' מעשה רב אות קיח).

טעם המנהג המקובל הוא משום שכבוד השבת שיהא השולחן ערוך כבר ומתוקן לסעודה, וכמו שהביאו התוס' (משבת ק"ט:). ואולם מצד הסברה יש לומר שכשם שבימיהם היו מביאים את השולחן לאחר מכן, כך עתה אפשר להביא את הפת על השולחן אח"כ [ומתקיים מאמר 'מצא שולחן ערוך' בשאר דברים הערוכים עליו]. וכן כתב הנצי"ב בדעת הרשב"ם שמפרש 'הבאת שולחן' – הבאת הפת. [ובפרט בכגון שחפץ בחום הפת, שהיא נתונה אצל התבשילים החמים, ואם יניחנה מקודם על השולחן תתקרר, הרי שגם מצד כבוד שבת גופא יש טעם לעכב הבאתה].

ועוד נראה לכאורה שאם כשביא לביתו מבית הכנסת אין הפת מונחת על השולחן, אין טעם להביאה לפני הקידוש, כי מצד סברת 'שולחן ערוך' היה צריך להביא מקודם, ואם לא הביא אין הפרש מתי הוא מניח את הפת על השולחן. אדרבה באופן זה אפשר שעדיף שלא להביאה עד לאחר הקידוש כדי לקיים את עיקר הדין, להביא הסעודה לאחר הקידוש. ואולי אף יש איסור לכתחילה

להביא את הפת עתה ולכסותה, כלשון שאמרו 'אין מביאין', ולא מצינו בתוס' שנהגו החר אלא במביא מבעוד יום והיא כבר מכוסה עתה. ויש לציין שמדברי ספר ערוך השלחן (רעא, כב) משמע שיש ענין בדוקא שהחלות יהיו מונחות על השלחן בשעת הקידוש. וצ"ע מה מקורו.

עוד יש לעיין שלפי המנהג מכסים רק את החלות, והרי אם הטעם משום יקרא דשבתא לכאורה יש לכסות כל המאכלים (ע' לשון הרשב"ם). וכ"כ בפרי מגדים (רעא סעיף ד בא"א וסעיף ט במ"ו).

ומזה נראה שאנו נוקטים עיקר טעם הכיסוי משום שלא תראה הפת בושטה או זכר למן אבל לא משום יקרא דשבתא. ויתכן ליתן טעם בדבר כי בזמנם כשאדם בא לביתו ונכנס לאכול בכל יום, הובא לפניו השלחן כשהוא ערוך, ועל כן אם יעשו כן בשבת אין ניכר יקרא דשבתא, לכך ראשית כל מכריזים על קדושת השבת ורק אח"כ מביאים השלחן להראות בכך שהוא בא לכבודה. משא"כ עתה שהשלחנות גדולים ומונחים במקומם טרם שבא הביתה – התהפך הנוהג, כי אם יביאו הפת אל השלחן אחר שנכנס הרי זה דומה לכל יום, לכן עדיף שהפת תהא מוכנת מקודם ואז ניכר כבוד השבת יותר.

וכשהיה אוכל מבעוד יום וקדש היום יש לומר שייצטרכו פריסת מפה על כל השלחן משום עקירת שלחן, וכ"מ בלבוש (רעא, ד). אבל המג"א פרש כיסוי על הפת.

ועוד נפקותא אפשרית בין הטעמים; בקידוש רב משתתפים ויש פת מונחת לפני מי שלא ישתה מן היין, שמצד הטעמים של 'יקרא דשבתא' ו'זכר למן' יש לכסות הפת, אבל מצד הטעם שלא יראה הפת בושטה או צ"ל לכסות הפת של אדם זה שלא ישתה (עפ"י הגרשו"א). ולפי"ז במיני מזונות לכאורה אין שייך בהם 'זכר למן' שאינו אלא בלחם משנה (הגרשו"א) ואם כן אין צריך לכסותם למי שלא ישתה, אם לא משום יקרא דשבתא. ובבבב שאין שייך טעם זה, נמצא שאין אחד מהטעמים קיים.

'הא דתניא שוין שמתחילין אימת... קודם תשעה'. ואם תאמר, פשוט הוא שמותר, וכי היה עולה על הדעת לאסור לאכול מהשחר? ויש לומר, היה מקום לאסור להתחיל סמוך לשעה תשיעית כיון שיודע שאי אפשר לגמור סעודתו קודם תשע, קמשמע לן שמתחילים ואוכלים עד שתחשך אפילו לרבי יהודה (מרדכי).

ואולם במגן אברהם ועוד פוסקים מבואר שאין לעשות כן. ומשמע שהוא איסור מן הדין ולא מדת חסידות (ע' להלן ק:). ושמה לא אסרו אלא אם יודע שימשיך לתוך זמן המנחה, אבל אם מתחיל מעט לפני סמוך המנחה ויגמור סעודתו קודם המנחה – מותר. וזהו שאמרו 'שוין שמתחילין'.

ויתכן שזה עצמו הטעם לדין 'סמוך למנחה'; כי בדרך כלל אם מתחיל בשעה זו סעודה, ימשיך לזמן המנחה לפיכך אסרו להתחיל או משא"כ קודם לכן תולים שייגמור לפני המנחה. ובוה מובנת לשון הברייתא דלעיל 'לא יאכל... מן המנחה ולמעלה' – והלא אף סמוך למנחה אסור, אלא נקטה את יסוד האיסור, ואילו סמוך למנחה כעין הרחקה הוא מפני שממשיך לזמן המנחה. וגם מובן לפי זה מדוע לרב פפא דלעיל אסור בערב פסח סמוך למנחה ובשאר שבתות רק מן המנחה, ומה טעם לחילוק זה – אלא שבער"פ משום חיוב מצה האלימו חכמים את איסור האכילה לאסור אף בסמוך כדי שלא יהא מצב שיאכל מן המנחה, משא"כ בשאר שבתות.

עוד יש לפרש 'שוין שמתחילין' – קמ"ל שבשעת מנחה גדולה מותר, דלא תימא סמוך למנחה גדולה תנן וכדלהלן קז: [ולכך לא קאמר הגמרא 'קודם המנחה' אלא 'קודם תשעה'].

דף קא

'למה ליה לקדושי בביתה – כדי להוציא בניו ובני ביתו' שכל ברכות המצוות, אף על פי שכבר יצא בהן, מוציא אחרים. [ואף על פי שברכת היין היא 'ברכת הנהנין' ואין אדם מברך ברכת הנהנין עבור

דף צט

קפג. האם יכולים כל בני החבורה להימשך מפסחם קודם שיישחט ויימנו אחרים תחתם?

כאמור, לדברי רבי יהודה אין יכולים כל בני החבורה להימשך מהפסח (ואם ימעט הבית מהיות משה – משמע שיש שיור), אלא צריך שיהא אחד מבני חבורה ראשונה קיים עליו. ואולם אם לקחו אדם אחד ולאחר מכן מינה עמו אחר, יכול הראשון למשוך ידו כי גם זה האחר נחשב כבן חבורה ראשונה, מאחר וסובר רבי יהודה אין שוחטים את הפסח על היחיד לכן מעיקרא היה עשוי למנות עמו אחר. רבי יוסי אינו מצריך שיהא קיים אחד מבני חבורה ראשונה, ובלבד שלא יניחו את הפסח כמות שהוא, ללא מנויים כלל.

א. ואף בדיעבד, אם נסתלקו הבעלים לגמרי, שוב אי אפשר להימנות עליו ואינו קרב לפסח (כ"מ בסוגיא; תוס' עג רע"ב).

ב. יש פוסקים כאן הלכה כרבי יהודה, כי סתם לנו התנא כמותו (עפ"י אור זרוע פסחים ריה; מאירי; לקוטי הלכות. והרמב"ם סתם דבריו. ע' לחם משנה קרבן פסח ג,ז).

פרק עשירי; דפים צט – ק

קפד. א. האם מותר להתחיל לאכול בערב פסח סמוך למנחה? ואם התחיל – האם צריך להפסיק?
ב. מה הדין בערבי שבתות וימים טובים?

א. ערבי פסחים סמוך למנחה (– מנחה קטנה. וסמוך לה היינו מסוף השעה התשיעית ביום. כן פשוט בגמרא להלן קז:), לא יאכל אדם עד שתחשך. ואפילו עני שבישראל (שלא אכל כמה ימים. עתוס') – אסור. והסיקו בגמרא כדברי רב הונא שהכל מודים לדין זה, גם רבי יוסי המתיר לאכול בערבי שבתות וימים טובים. א. המדובר על אכילת סעודה (ע' להלן קז:) והיינו מצה עשירה, אבל מצה שיוצאים בה ידי חובה, בלאו הכי אסור לאכלה בכל יום י"ד (תוס' שו"ע).

יש שהתירו עפ"י דברי כמה ראשונים לאכול בערב פסח מצה שנעשתה שלא לשמה. ואילו במהר"ם חלאוה (לז) ומהרש"א נקטו לאיסור. וכן יש לשמוע מסתימת דברי הראשונים (עפ"י הגרי"י קניבסקי. 'תולדות יעקב' עמ' שו. ומובא שם בשמו שאין להורות התר בדבר).

ב. יש אוסרים לאכול סעודה מחצות היום (עפ"י ר"ן). וכן הביא הרמ"א (תרל"ט, ג) ממהרי"ל שאין לאכול בערב סוכות סעודה מחצות היום ואילך, כי אכילת כזית בסוכה היא חיוב דאורייתא כאכילת מצה. והאחרונים הסכימו שאין לאסור עד שעה עשירית (וע"ע בצל"ח להלן קח. ובחדושי הנצי"ב קז: והרמב"ם סתם 'קודם המנחה כמעט'). ע' בספר אמת ליעקב שכתב לדעתו שאינו דוקא חצי שעה. ג. אין לאכול מצה ומרור אלא משחשכה ולא מקודם לכן [שלא כבשאר שבתות], שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה. ומצה ומרור הוקשו לפסח (תוס' ועוד). והוא הדין לאמירת ההגדה ולשתיית ארבע כוסות – אין להקדימם (תרומת הדשן קלז; או"ח תעב, א. וע' בחדושי חתם סופר כאן. ולענין דיעבד ששתה כוס ראשון קודם חשכה – ע' בספר אמרות טהורות מז).

התחיל לאכול (בהתר, קודם שעה עשירית. עפ"י רשב"ם ותוס'), לדברי רבי יהודה – מפסיק (מיד כשיחשך. רשב"ם) ועוקר שלחנו (כלומר מברך ברכת המזון. ומנהגם היה לסלק השלחנות קודם הברכה. ראשונים). ולרבי יוסי – אינו מפסיק. ופסק רבי יוחנן / רבי יוסי בר' חנינא בערב הפסח כרבי יהודה, שמפסיקים.

א. רשב"ם פסק להלכה כרבי יוחנן. וכן כתב הראב"ד ובעל העטור (קלא), אבל שאר ראשונים נקטו להלכה שאין צריך עקירת שלחן אלא כשקדש היום פורס מפה ומקדש (עפ"י רי"ף [ערא"ש ומהר"ם חלאה], רמב"ן רו"ה ור"ן. וכן נפסק בשלחן ערוך תעא, ג). [ולפי מנהג האשכנזים לברך על כל כוס מארבע כוסות ברכת 'הגפן', גם כאן אפילו כששתה יין מקודם, מברך 'הגפן' על כוס של קידוש, שלא כבשאר שבתות וערבי ימים טובים שאינו מברך שוב 'הגפן' (עפ"י משנה ברורה תעא סקכ"א. וע' מנחת שלמה יח, ז)].

ואפילו התחיל לאכול באיסור, לאחר תשע שעות או משתחשך, כתב הרמב"ן (וכן הר"ן בחדושי) שאין צריך עקירת שלחן אלא פורס מפה ומקדש. (ונראה שאם נזכר קודם שתחשך שעדיין אינו יכול לקדש, אסור לו להמשיך לאכול).

ואף רבי יוסי לא התיר להמשיך לאכול אלא בשהתחיל בהתר (תוס'). ויש סוברים שהמחלוקת רק בהתחילו באיסור, אבל התחילו בהתר לכולי עלמא אין מפסיקים. ע' בחדושי הנצי"ב.

וברשב"ם (קו: ד"ה סוף) משמע שמודה רבי יוסי אם התחיל לאכול על דעת להמשיך אכילתו בזמן האיסור, שאסור (וע' במרדכי; מג"א תעא).

ב. לדעת רבי יוסי שאם התחילו אין מפסיקים, כך יהא סדר הלילה כשהתחיל לאכול מבעוד יום: אכילת מצה לאחר חשכה, כוס ראשונה על ברכת המזון, שניה של קידוש, ירקות, כוס שלישית ל'מה נשתנה', מרור, כוס רביעית על ההלל (תוס'). ואם שתה יין מקודם, לדעת הסוברים לברך 'הגפן' על כל כוס וכוס מארבע כוסות – יברך גם עתה (אחרונים; משנ"ב תעא, קכא).

ב. ערבי שבתות וימים טובים; לרבי יהודה, אין מתחילים לאכול סעודה סמוך למנחה. [לדברי רב פפא לא אסר רבי יהודה אלא מן המנחה ולמעלה, אבל הסיקו בגמרא שאפילו סמוך למנחה אסור]. ולרבי יוסי מותר (אם התפלל תפילת מנחה. תוס').

וקודם שעה תשיעית מותר (כן מפורש בבביתא. וכן היה המעשה שהיו מסובים בעכו, וגם רבי יהודה הסב עמהם. עפ"י מרדכי ועוד; שו"ת מהרי"ל נז).

א. רשב"ם ר"י רי"ף רמב"ם סמ"ג ריא"ז רמב"ן ר"ן ורא"ש פסקו כרבי יוסי, מפני שהלכה כמותו כנגד רבי יהודה וגם מסתם משנתנו משמע כן. ואילו רבנו יחיאל בה"ג ורי"ד פסקו כרבי יהודה, שדייקו מדברי הגמרא שלענין התחלת אכילה לא פסקו הלכה כרבי יוסי.

ויש אומרים שלקבוע סעודה ומשתה אסור אף לרבי יוסי (ע' רמב"ם שבת ל, ד – עפ"י גטין פרק ד. ומשמע כל היום. והראב"ד חולק ואסר רק מן המנחה ולמעלה. ויש גורסים מחצות. ולדברי הב"י (רמט) נקט השור בדעת הרמב"ם שאף סעודה גדולה אינה אסורה מן הדין. וע"ע בשו"ת חתם סופר או"ח עו).

וכתב מהרי"ל (שו"ת צד; מנהגים יו"ט ב): אם כי ראוי לכתחילה להחמיר כדעת בה"ג, בשעת הדחק יש לסמוך על רוב הפוסקים להתיר, וכגון אם לא סעד סעודה שלישית בשבת ערב יום טוב [מלבד ערב פסח] והגיע זמן מנחה-קטנה – יסעד על הפת ויאכל מעט (וכן הוא ברמ"א או"ח תקכט).

להלכה נוקט השלחן-ערוך (רמט, ב) שמן הדין מותר להתחיל סעודה עד שתחשך, אבל מצוה להימנע מלקבוע סעודה מתשע שעות ולמעלה [ואין בכלל זה אכילה מועטת להשקיט רעבוננו, ורק בכדי שביעה כרגילותו בחול יש להימנע. עפ"י באור הלכה. ולפי"ז אפשר לקיים סעודה שלישית בערב יום טוב בסעודת פת פחות מרגילותו, באופן שלא יהא שבע בלילה. אך יש מקום לומר שאין כוונת השו"ע לחלק בין סעודה רגילה לקטנה אלא שר' יוסי אמר 'הולך ואוכל' מצד הדין אבל מצוה להמנע אפילו לדבריו משום הידור מצוה, ולפי"ז אף מסעודה קטנה מצוה להימנע כל שהיא קבועה דהיינו כביצה פת. גם לפי הר' יחיאל ובה"ג שפסקו כרבי יהודה י"ל שאף בכגון זה אסור. ולפי"ז נראה שלכתחילה עדיף להקדים סעודה שלישית קודם המנחה אף כשאוכל מעט].

סעודה גדולה שאינו רגיל בה בימי החול – אסורה בכל היום (כנ"ל), מלבד סעודה שזמנה בערב שבת כגון ברית מילה או פדיון הבן (רמ"א שם).

ב. יש אומרים שאין לאכול מיני מזונות קודם סעודת שבת, כדי שיאכל לתאבון את עיקר הסעודה דהיינו הפת. ואפשר שגם לרבי יוסי המתיר לאכול קודם שתחשך, אסור להתחיל לאכול שאר דברים משהגיע זמן סעודת שבת. ויש חולקים. ונהגו העם להקל בדבר בשחרית, שאוכלים מיני מזונות לאחר קידוש הסעודה. ומכל מקום יש אנשי מעשה שמחמירים לעצמם במקום האפשר ותיכף אחר הקידוש נוטלים לידים ומברכים על הפת. ולכולי עלמא נכון להדר שלא למלא כריסו משאר אכילות קודם סעודת הפת (עפ"י באור הלכה רמט, ב ד"ה מותר).

ג. מותר להקדים הקידוש והסעודה קודם שתחשך (ראשונים, עפ"י ברכות כז). ובתנאי שיהא חצי שעה קודם זמן תפילת מעריב. ואם מעמיד שומר שיזכיר לו להתפלל ולקרוא את שמע – מותר (עפ"י פוסקים. ויש מי שאוסר אפילו ע"י העמדת שומר במצוות דאורייתא כגון ק"ש. עפ"י אור לציון).

התחילו (בהתר. תוס' ועוד); רבי יהודה אומר: מפסיקים בברכת המזון (לכשתחשך (רשב"ם; תוס'). או כשקיבל עליו את השבת. פוסקים). רבי יוסי אומר: אין מפסיקים (אלא ממשוך סעודתו ומקדש לאחר ברכת המזון, ואין צריך לעשות סעודה נוספת. ראשונים).

[לרבי יהודה, בתחילה מקדש ואחר כך מברך ברכת המזון על הכוס ושוב אוכל סעודת שבת. ויש גורסים להפך, מברך ברכת המזון וא"כ מקדש על כוס אחרת. ולרבי יוסי, כשגומר סעודתו מברך ברכת המזון ואחר כך מקדש (עפ"י להלן קב ובראשונים). והלכה כרבי יוסי שאם גמר סעודתו, מברך על המזון ואחר כך מקדש. עפ"י רי"ף, מרדכי].

רבי יוחנן / רבי יוסי בר' חנינא פסק כרבי יוסי. וכן קבעו הלכה באותו מעשה דרשב"ג ורבי יהודה ורבי יוסי שהיו מסובים בעכו. ואילו רב יהודה אמר שמואל: אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי אלא פורס מפה ומקדש. [וכן מסרו בשם רב (להלן קה.), שאין צריך לעשות סעודה חדשה לשבת אלא השבת קובעת את עצמה ומפסיק לאכול כשקדש היום, ומקדש (וצריך להפסיק לאכול כשקדש היום. ויש אומרים אף בספק אם חשכה. עיי"ף ורמב"ן להלן קה. אבל בעל המאור שם חולק. וערא"ש אות יא)].

א. רשב"ם פירש שמעיקר הדין פוסק שמואל כרבי יוסי אלא שהחמיר על עצמו להפסיק בפריסת מפה וקידוש. והתוס' כתבו עפ"י הירושלמי שסובר פריסת מפה מעיקר הדין, כחכמים (וכ"כ הריטב"א בתשובה רח).

ונסתפקו התוס' האם הלכה כרבי יוחנן שפסק כרבי יוסי [ועריטב"א ונמו"י ב"ב קל. שכשאמרו לא זוו משם עד שקבעו הלכה... אין לך פסק גדול מזה], או כשמואל. והרי"ף ר"ח ורא"ש פסקו כשמואל. וכן נפסק בשלחן-ערוך (רעא, ד) שצריך לפרוס מפה ולקדש. וכתב הרא"ש שצריך לאכול כזית לאחר שקידש, כדי שייחשב קידוש במקום סעודה.

- והסכמת הפוסקים שאסור לטעום כלום קודם קידוש, אף לא מים (ר"ן להלן קה; שו"ת הרא"ש כה, ב; או"ח רע"א, ד. אבל ברמב"ם (שבת כט, ה. ע"ש בנו"כ) משמע שמותר לשתות מים).
- ב. כתב הרי"ף שצריך לברך 'המוציא' כשחוזר ואוכל לאחר הקידוש, ואעפ"י שלא בירך ברכת המזון לפני הקידוש. וכן פסקו הראב"ד, בה"ג, רי"צ גיאת, הרמב"ן והרא"ש ומהר"ם חלאוה. ואילו הרו"ה כתב שאינו מברך 'המוציא'. וכן נראית דעת הסמ"ג והרמב"ם (מפרשים), וכן דעת בעל העיטור (מצה ומרור קלא ע"א).
- וכיון שספק ברכות להקל – אין לברך 'המוציא' (אחרונים. מובא במשנ"ב רע"א סק"ח). ושמעתי מאבא מורי זצ"ל בשם אדמו"ר מאמשינוב שליט"א, שבאופן זה הואיל ואין מברכים המוציא, מסתבר שיש לבצוע על שני הלחמים ביחד משום מצות 'לחם משנה', גם אם אין נוהגים כן בשבת דעלמא.
- בשפת אמת כתב שאם מקדש מבעוד יום, אפשר שגם לדעת הרי"ף אינו מברך 'המוציא', מפני שלא נאסר לאכול פת לפני הקידוש. ובצל"ח (קה). חידוש בדעת הרי"ף שאם התחיל בסעודה מבעוד יום, אינו רשאי לקדש עד בין השמשות.
- לענין ברכת 'הגפן' על כוס של קידוש ועל היין שישתה לאחר מכן; הסכמת הפוסקים היא שאין לברך אם שתה יין מקודם לכן (כ"כ הראשונים והביאו כן מהירושלמי. ויש מי שסובר לברך – ע' שו"ת מהרי"ק צו; ט"ז רע"א ס"ק ד; ה; באור הלכה רצט, ג).
- ג. בברכת המזון מזכיר של שבת ואפילו לא אכל משחשכה, כיון שמברך בשבת – מזכיר (עפ"י רא"ש). ולכאורה נראה מדבריו שהוא הדין לרבי יהודה. אבל המרדכי כתב שלרבי יהודה אינו מזכיר 'רצה', מפני שסעודת חול היא. ויש אומרים שאם לא אכל משחשכה מאומה אינו מזכיר 'רצה' (עפ"י רמ"א רע"א, ו, כבאור המג"א ושא"א).

דף צט

קפה. האם מביאים את השלחן בלילי שבתות קודם הקידוש, אם לאו?

אין מביאים את השלחן (הערוך מבעוד יום במקום אחר. תוס') אלא אם כן קידש. ואם הביא – פורס מפה ומקדש. (טעם הדבר, כדי שתבוא הסעודה לכבוד השבת. ופריסת מפה מעליו נחשבת כעין עקירת שלחן. עפ"י רשב"ם ועוד).

- א. כתבו התוס': דוקא בשלחנות שלהם שהיו קטנים, אבל שלחנות שלנו שהם גדולים יותר מדאי וקשה להביאם אחר קידוש, שלא להפסיק כל כך בין קידוש לסעודה, אנו רגילים לפרוס עליהם מפה ולקדש. ויש טעם נוסף לפריסת מפה – זכר למן שלא היה יורד בשבת, והיה לו שכבת טל מלמעלה ומלמטה. טעם נוסף אמרו בירושלמי: כדי שלא יראה הפת בושותו, שהוא מוקדם בפסוק ודין הוא שיהא מוקדם בברכה, ומקדימים ברכת היין.
- ולכל הטעמים נראה שגם כאשר מקדשים סמוך לשלחן אחד והלחמים מונחים על שלחנות אחרים – צריך לכסותם (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ה כ, יח).
- ב. יש ראשונים המפרשים 'הבאת שלחן' – התחלת אכילה, ולדבריהם אין הנידון כלל על פעולת הבאת השלחן אם לפני קידוש או לאחריו.